

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Т. Ю. ФУРМАН

Соціальні зміни, що відбулися в нашій країні, зумовлюють значні перспективи у житті українського народу, переоцінку й оновлення всіх сфер його діяльності, в тому числі науки, освіти і культури. Одним із головних напрямків такого оновлення є пошук нових засобів формування кваліфікованих фахівців для всіх галузей і, в першу чергу, спеціалістів з економіки, які будуть здатні в найближчому майбутньому організувати та здійснити такі економіко-соціальні перетворення, що дозволять молодій незалежній Україні стати в один ряд із розвинутими європейськими державами.

Тому на сучасному етапі вищі навчальні заклади, які готують економістів, повинні ще ретельніше розв'язувати актуальні завдання дальшого поліпшення їхньої професійної підготовки, зосереджувати свої зусилля на вдосконаленні змісту освіти, впровадженні в навчальний процес нових, більш ефективних методів, форм і засобів організації навчання, на формуванні в майбутніх спеціалістів активного творчого ставлення до економічної діяльності. Нагальне зростання вимог до підготовки економістів-спеціалістів, які будуть відповідати перед народом за визнання держави в цивілізованому світі, продиктоване самим часом.

Актуальність проблеми вдосконалення підготовки економістів з необхідністю вимагає оновити зміст і поліпшити якість вивчення економічних дисциплін, забезпечити їх професійну і практичну спрямованість, використовувати такі методи і засоби, які б сприяли формуванню високого рівня професійної компетентності майбутніх фахівців.

У зв'язку із вищезазначеним, метою статті є діагностування вхідного рівня економічних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва.

Одним із заходів удосконалення підготовки майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва є організація експериментальної роботи щодо оцінки рівня сформованості їхньої професійної компетентності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми діагностики рівня сформованості професійної компетентності констатував, що розробка діагностичного інструментарію на кожному етапі відображала та була пов'язана із завданнями освіти у певний період часу. Діагностика сформованості професійної компетентності – одна з найменш розроблених галузей педагогічної та психологічної діагностики, що пов'язано зі складністю досліджуваної проблеми. У процесі створення діагностичних матеріалів науковці прагнули отримати моделі певних процесів, що відображають їх природну складність. Існує низка методів діагностики сформованості компетентності, створених у рамках різних наукових парадигм.

Відправною точкою дослідження можна вважати праці відомих вітчизняних та зарубіжних методистів та економістів, які зробили значний внесок щодо вирішення проблем удосконалення професійної економічної освіти на всіх її рівнях і етапах. У їх числі – дослідження В. Боброва, Н. Ващенко, Л. Володкевича, П. Іскри, Л. Канищенка, Е. Лоркитяна, В. Посталатія (розробка форм і методів вищої економічної освіти, координування необхідних програм з урахуванням місцевих умов, специфіки районів і регіонів); А. Земцової (педагогічні технології в економічній освіті); О. Несторенка (методологія сучасної економічної теорії); М. Левочко, А. Нісімчука, О. Олейникова (проблеми реформування професійної економічної освіти в Україні). Водночас, незважаючи на інтенсивні різнопланові дослідження, жоден із названих підходів не забезпечив повністю виконання завдання професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва через відсутність методологічної та теоретичної бази, яка б сприяла поліпшенню їхньої професійної підготовки [1, 2].

Певного досвіду експериментальної роботи щодо перевірки рівня сформованості економічних знань, умінь та навичок набули такі педагоги: Ю. Балашова, В. Дияк та ін. [1, 2].

Для констатації початкового рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва було організовано педагогічний експеримент.

Розглянемо організацію та результати кожного етапу педагогічного експерименту, насамперед констатувального [3].

Констатувальний експеримент відповідає на запитання: «Що є, чи що не влаштовує у предметі, що вивчається в запропонованій для апробації методиці? Чи адекватно відповідають розв'язанню педагогічної проблеми комплекс пропонуванних методів, форми організації навчального процесу, педагогічні технології, що впроваджуються?». В основному, експеримент служить цілям апробації новації з метою введення в інноваційну практику. Даний тип експерименту служить для формування комплексу матеріалів для доказу ефективності (неефективності) нової програми, навчального посібника. За підсумками експерименту реєструються виявлені факти, пропонуються конкретні рекомендації зі зміни програми, концепції та змісту навчального посібника, констатуються позитивні та негативні результати.

Дослідно-експериментальна робота щодо визначення рівня сформованості рівня професійної підготовки проводилась на базі Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (далі – ВТЕІ КНТЕУ). Дослідженням були охоплені студенти 1 та 3 курсів за спеціальністю «Облік та аудит» протягом двох навчальних семестрів навчального року [5].

Експеримент проходив у природних умовах педагогічного процесу. Підготовка майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва до здійснення професійної діяльності на основі сформованої компетентності відбувалась таким чином, щоб, не порушуючи традиційних навчальних програм, ознайомити студентів із сутністю компетентності, сформувані у них теоретичні знання і практичні вміння, розвинути професійно значущі якості й здібності. Ця робота проводилась на заняттях з економічних навчальних дисциплін, зокрема «Бухгалтерський облік в Україні».

У цілому розроблена комплексна методика констатувального експерименту стала основою для визначення загального рівня професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва, виявлення суперечностей означеного процесу, з'ясування умов, які впливають на її результативність.

У запропонованому науковому дослідженні констатувальний етап експерименту передбачав використання таких методів:

теоретичний аналіз проблеми (аналіз продуктів діяльності, що регламентують навчальний процес спеціальності «Економіка та підприємство» (напрямок підготовки «Облік та аудит»));

педагогічне спостереження за ходом навчального процесу студентів – майбутніх фахівців у галузі економіки і підприємництва;

порівняльний аналіз досвіду організації економічної підготовки студентів університетів України;

експертні оцінки для отримання можливості розробки моделі та технології формування професійної компетентності як показника готовності майбутніх фахівців у галузі економіки і підприємництва до професійної діяльності;

самостійне викладання дисертантом економічної навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік в Україні» студентам 3-го курсу ВТЕІ КНТЕУ;

системний аналіз філософської, психолого-педагогічної, економічної навчально-методичної літератури;

історико-системний аналіз теоретичних основ проблеми дослідження;

пілотажне обстеження, бесіди, опитування, анкетування, тестування, вивчення документації для вивчення стану професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва.

У процесі проведення констатувального експерименту нами виділені й обґрунтовані рівні професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва: високий рівень – 80-100% виконаної роботи; середній рівень – 50-79%; низький рівень – 49-25%.

Для оцінки показників ефективності ми використовували запроповану нами методику вивчення рівнів професійної компетентності. *Низький рівень* – репродуктивна діяльність, яка характеризується: невеликими за обсягом завданнями, використанням завдань-помічників або зразків розв'язання подібного завдання. Завдання формулюються таким чином: виберіть, співвіднесіть, виділіть, поясніть. *Середній рівень* – продуктивно-творчий, характеризується тим, що завдання-помічники відсутні, що вимагає від студента: виправлень неточностей або методичних помилок; умінь формулювати локальні та перспективні завдання. Завдання формулюються таким чином: сформулюйте, обґрунтуйте, складіть, організуйте, встановіть взаємозв'язок, порівняйте,

проаналізуйте. *Високий рівень* – інтегративний рівень, характеризується тим, що завдання мають творчий характер. Вони формулюються таким чином: складіть, організуйте презентацію, сформулюйте.

Дослідно-експериментальну роботу проведено в реальних умовах навчально-виховного процесу ВТЕІ КНТЕУ. Для її здійснення було сформовано експериментальну групу (далі – ЕГ), що складається з шести експериментальних навчальних груп, та контрольну групу (далі – КГ), до якої входять шість контрольних навчальних груп. З метою забезпечення репрезентативності вибірки склад груп було визначено таким чином: генеральною сукупністю стали всі майбутні фахівці у галузі економіки та підприємництва; вибіркова сукупність формувалась зі студентів однотипних навчальних груп.

Після визначення складу експериментальної та контрольної груп за допомогою різних методів (бесіди, спостереження, анкетування, узагальнення незалежних характеристик) були вивчені студенти в обох групах.

Комплектування КГ та ЕГ було здійснено на початковій стадії планування експерименту. Характеристики свідчать про приблизну якісну однорідність експериментальних і контрольних груп.

Результати аналізу якісних показників цієї категорії учасників експерименту свідчать про достатній рівень їхньої освіти, відносно рівномірний розподіл щодо освіти та стажу, що позитивно вплинуло на якість вирішення завдань експерименту, об'єктивність і представництво отриманих результатів.

Для вивчення рівня знань студентів I-го курсу було обрано тестування рівня знань за шкільною програмою з «Економіки» на початку I-го навчального семестру, а також протягом V-го та VI-го навчальних семестрів, але вже з метою вивчення рівня знань за ключовими темами навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік в Україні».

Тести на визначення рівня знань шкільної програми з економічної науки включали від 20 до 30 завдань, кожне з яких містило 3-4 варіанти відповідей.

Результати засвідчили відсутність суттєвих відмінностей між показниками у виділених нами експериментальних і контрольних групах.

Відповідно до цих даних, студенти мають низький рівень знань зі шкільної програми «Економіка», що показав загальний середній бал (3,2978) та загальний показник якості навчання (37,95 %). Кількість «невипадкових» правильних відповідей, наприклад у 1-ій КГ та 3-ій ЕГ навчальних групах, становить відповідно 70,7 та 72,4; загальна ймовірність правильних «невипадкових» відповідей – 0,084 % та 0,094 %.

Результати наступних діагностичних зрізів знань студентів протягом V-го та VI-го навчальних семестрів за навчальним матеріалом з дисципліни «Бухгалтерський облік в Україні» дали змогу отримати фактичне уявлення про рівень їхніх економічних знань. Тестування було проведено після вивчення кількох ключових тем дисципліни, а наприкінці VI-го семестру здійснено кінцевий зріз знань.

За отриманими результатами другого діагностичного зрізу знань за темами «Облік грошових коштів в Україні», «Облік виробничих запасів в Україні» ми отримали такі результати: загальний середній бал – 3,4641; якісна успішність – 44,67 %. Загальна ймовірність правильних «невипадкових» відповідей у 3-ій контрольній та 4-ій експериментальній групах становить відповідно 0,054 % та 0,078 %.

Третій діагностичний зріз знань передбачав визначення вхідного рівня економічних знань за темами «Облік необоротних активів в Україні», «Облік дебіторської заборгованості в Україні».

Результати є такими: загальний середній бал – 3,4915; якісна успішність – 44,44 %. Загальна ймовірність правильних «невипадкових» відповідей у 1-ій контрольній групі та 5-ій експериментальній групі становить відповідно 0,067 % та 0,082 %.

Четвертий діагностичний зріз знань за темами «Облік зобов'язань», «Облік операційних витрат і витрат діяльності (рослинництва, тваринництва)», «Облік доходів і фінансових результатів діяльності в Україні» дав можливість отримати такі результати:

загальний середній бал – 3,4632; якісна успішність – 44,43 %;

загальна ймовірність правильних «невипадкових» відповідей у 6-ій контрольній та 2-ій експериментальній групах становить відповідно 0,072 % та 0,079 %.

Оцінювання результатів тестування в експериментальних та контрольних групах було здійснено експертами з числа провідних викладачів науково-педагогічного складу ВТЕІ КНТЕУ. Основним експертним методом було обрано морфологічний експертний метод. В об'єкті дослідження

було виділено структурні елементи в одному із зафіксованих можливих станів – вивчення якості підготовки викладача: компетентність викладача, професійні здібності та якості, діловитість, об'єктивність. Для оцінки якості експертів було використано документальний метод, що передбачає аналіз документальних даних експертів.

Усі кандидати в експерти є викладачами кафедр вищих навчальних закладів із досвідом роботи не менше 5 років. З 10 викладачів усі кандидати наук, 5 осіб мали вчене звання доцента, 5 осіб є методистами.

Таким чином, використання тестування і анкетування в ході констатувального етапу експерименту допомогло нам реалізувати такі процеси:

об'єктивно оцінити рівень економічної підготовки майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва;

обґрунтовано розробити педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва.

Отже, за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту виявлено недостатньо високий рівень професійних знань студентів I-го курсу – за програмою середньої загальноосвітньої школи, а студентів III-го курсу – вивчення тем бухгалтерського обліку в Україні в умовах навчального процесу ВНЗ.

Встановлено, що в процесі навчання майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва потребує більш належної уваги структурування матеріалу з економічних дисциплін, вивчення яких передбачене програмою. Крім того, у процесі викладання часто не узагальнюються та не систематизуються знання, не встановлюються зв'язки між поняттями, положеннями, теоріями, недостатня увага приділяється психологічним та методичним аспектам. Усе це негативно впливає на рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки і підприємництва.

Важливим методом наукового дослідження на етапі констатувального експерименту, крім методів вивчення навчально-методичної документації та спостережень за навчальним процесом на лекційних і семінарських заняттях, був метод анкетування викладачів економічних дисциплін, випускників та студентів економічних факультетів з питань, що стосуються змісту і структури економічних дисциплін, методики їх викладання економістам, рівня сформованості економічних знань студентів та випускників і аналіз та узагальнення відповідей з різних анкет. На основі результатів констатуючого експерименту доцільно сформулювати методичні вимоги, дотримання яких забезпечує міцне засвоєння економічних знань майбутніми економістами, запам'ятовування їх у цілісності та застосування їх у соціально-економічних та життєвих ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Балашова Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Балашова Юлія Валеріївна. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії ПВУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 180 с.
2. Дияк В. В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації викладання соціально-економічних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Дияк В. В. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії ПСУ ім. Б. Хмельницького, 2004. – 212 с.
3. Пастушок Г. С. Особливості методики викладання курсу математики на економічному факультеті / Г. С. Пастушок // Наукові записки Острозької Академії. – Т. I. – Ч. II. – Острог, 1998. – С. 228 – 231.
4. Пастушок Г. С. Особливості навчальної діяльності студентів-першокурсників / Г. С. Пастушок // Освіта як фактор формування людського капіталу. – Острог : Вид-во «Острозька Академія», 2000. – С. 164 – 171.
5. Сохор А. М. Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа / А. М. Сохор ; под ред. М. А. Данилова. – М. : Педагогика ; 1974. – 192 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент О. В. Діденко.